

S Z E M L E.

A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet.

A világháború megpróbáltatásai végre talán komoly tartalommal fogják megtölteni a török-magyar testvériségnek eddig meglehetősen üres szólamát s a solidaritas érzetetésével megadják neki a szilárd alapot. E nehéz esztendőök talán ráeszméltetnek bennünket földrajzi helyzetünktől s multunktól kijelölt egyetemes culturalis hivatásunkra. Évszázadokon át mint a nyugati polgáriasulás véd-bástyája állottunk a keletről beözönlő hódítók útjában s testünkkel fedeztük e civilisatio munkáját s védtük eredményeit. Becsülettel megfeleltünk e feladatnak s annak a másiknak is, mely e támadó hullámok megtörése után ránk szakadt: államiságunk kiépítésének s művelődésünk európai színvonalra emelésének. E küzdelmes munka eredményei jogot adnak arra, hogy sikerrel vállalhassuk azt a másik feladatot is, mely bennünket, mint az európai művelődésnek szélső keleti részeseit és munkásait e culturának előretolt őrszeméből kelet felé terjesztőjévé, a kelet számára átadóává tesz. Ez lesz a béke beálltával igazi nemzetközi hivatásunk s nemzetközi jelentőségünk és súlyunk csak akkor lesz, ha ennek a feladatnak becsülettel meg tudunk felelni.

E feladat komoly átérzése s megvalósítása érdekében egy nagy-jelentőségű szerv létesítésének vágya vezette a mult év végén a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet megalapítóit. Régi óhajt váltott valóra s rég szükségeseknek vallott kutatásokat tett lehetővé ez az elhatározás. Egy-egy, odakinn anyagi nehézségekkel s közönynyel küzködő tudós kiküldésével kísérletezgettek nálunk még akkor is, mikor más nemzetek tudósai jól szervezett intézetekben, gondtalanul végezhatték kutató munkájukat. Teljes elismerés illeti tehát az intézet megteremtőit e nagyfontosságú művelődési intézmény létesítéseért.

Előttünk van immár az intézet Szervezeti Szabályzatán kívül igazgatójának jelentése is az intézet első félévi működéséről¹ s így

¹ *A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézetnek . . . szervezeti*

már meglehetősen tisztán állanak előttünk nemcsak az intézet szervezőinek intentiói, hanem azok a módok is, melyeken céljait megvalósíthatja, azok a lehetőségek, melyek közt az intézet munkája folyik.

Az intézet a Szervezeti Szabályzat szerint «állami intézmény, a melynek az a célja, hogy az egyetemes történelemmel, főleg a byzanci-magyar és török-magyar érintkezések kutatásával, a classica és keresztyén archæológiával, Byzanc és az Iszlám művészetének történetével, végül a keleti, első sorban török-magyar összehasonlító nyelvészettel foglalkozó szaktudósoknak kutatásaik helyszíni folytatására módot adjon, ezzel az említett tudományszakok hathatósabb fejlesztését intézményesen biztosítsa s egyszersmind a hazai tudományosságnak a török szellemi élettel való kapcsolatát erősítse». Természetesen az intézet fontossága nem merül ki ennyiben, feladata nemcsak szaktudósok képzése, hanem az is, hogy felolvasásaival és kiadványaival elősegítse tudományunknak a nemzetközi tudományos életbe való bekapcsolódását s támogassa vendégszeretetével Keleten az intézeten kívül búvárkodó tudósainkat. Társadalmi hivatását sem hagyhatja figyelmen kívül s jól esett hallanunk, hogy e tekintetben is igen biztatóan indul az intézet működése s nagyon értékes és meleg rokonézésre támaszkodhatik, mely a törökök minden körét eltölti a magyarság irányában.

A vallás- és közoktatásügyi minister fennhatósága alatt álló intézet működésének általános irányítása és közvetlen felügyelete a Budapesten működő tanács feladata. Elnökét a vallás- és közoktatásügyi minister kéri fel erre a tisztre; ügyvezető alelnöke a vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak az az államtitkára, a kinek ügykörébe a művészeti ügyek tartoznak; tagjai: hivatalból a vallás- és közoktatásügyi ministerium művészeti, egyetemi és műszaki osztályának főnökei s a Magyar Nemzeti, a Szépművészeti s az Iparművészeti Múzeum igazgatója és rajtuk kívül az intézet által felölelt tudományszakok művelői közül a cultusminister által öt-öt évre kinevezett hat tag.

Az intézet élén az igazgató áll, kit az intézet által képviselt tudományszakok valamelyikének művelői közül az igazgató-tanács javaslatára a cultusminister bíz meg ezzel a tiszttel. Az ő feladata az intézet tudományos munkásságának irányítása, kiadványainak

szabályzata. Kiadja a vallás- és közoktatásügyi ministerium. Bpest, 1916. K. 8° 14 l. — Hekler Antal: *A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet első jélevi működése.* Századok, LI. évf. (1917) 396—402. l.

szerkesztése s az adminisztrálás. Az intézet tagjai háromfélék: rendesek, rendkívüliek és pártolók. Rendesek: az ösztöndíjas helyekre kiküldött szakférjak; ösztöndíjuk összege 3000 korona s ez egy évre szól és rendszerint csak egy évvel hosszabbítható meg. Ösztöndíjban az a magyar állampolgár részesülhet, a ki valamelyik egyetem bölcsészeti karán az intézet által képviselt tudományszakok valamelyikéből, mint főtárgyból, doctori oklevelet nyert, vagy olyan, a kinek középiskolai tanári vagy építész oklevele van, ha az intézet által felölelt tudományszakok valamelyikében eredményes munkásságot mutat fel s ha az oklevél megszerzése és az ösztöndíj esedékessé válása közt nem telt el öt évnél hosszabb idő. Ez utóbbi feltételtől különösen érdemes pályázóval szemben a cultusminister eltekinthet. Rendkívüli tagok az intézet volt tisztviselői és ösztöndíjasai, kik eltávozásuk után is megmaradnak az intézet kötelékében; bevonhatók az intézet által eszközölt tudományos kutatásokba és expedíciókba, megbízhatók önálló feladatokkal és dolgozataikat közzétehetik az intézet kiadványaiban. Pártoló tagok azok, a kik az intézet tudományos céljainak megvalósításához legalább ötezer koronával járulnak hozzá.

Az intézet *A konstantinápolyi magyar tudományos intézet közleményei* czímén évenként sorozatos kiadványt tesz közzé, a mely magyar és német nyelven jelenik meg s első sorban arra szolgál, hogy benne az intézeti tagok tudományos kutatásairól számot adjanak és azok eredményeit szakszerűen feldolgozzák. Ezen kívül külön kiadványok közrebocsátását is tervezik.

Az intézet igazgató-tanácsa 1916 nov. 21-én tartotta alakuló ülését, melyet az intézet védnöke s igazgató-tanácsának elnöke, József Ferencz kir. főherczeg ő fensége meleg tudományoszeretettől s a nagy József nádor nemes hagyományainak őszinte érzésétől áthatott beszéddel nyitott meg. Ekkor alakult meg az igazgató-tanács, melynek ügyvezető alelnöke gróf Klebelsberg Kuno, akkori cultusministeri államtitkár lett, ki igaz culturérzékkel s buzgó odaadással munkált az intézet alapításán. A tanács előadója ifj. br. Wlassics Gyula, tagjai részint hivatalból, részint öt évre szóló kinevezés útján: gróf Bánffy Miklós, Csánki Dezső, Darkó Jenő, Fejérpataky László, Goldziher Ignác, Gombocz Zoltán, Kertész K. Róbert, Majovszky Pál, Nagy Virgil, Petrovics Elek, Tóth Lajos, verebi Végh Gyula. Ugyanez a gyűlés az igazgatói tisztre Hekler Antalt, a classikai régészet jeles művelőjét, az ösztöndíjas helyekre négy tagot terjesztett fel a ministerhez, ki e javaslatokhoz mindenben hozzájárult s az intézet 1917 febr. 1-én megnyílt.

Munkásságának első féléve Hekler igazgató jelentéséből ki-

tetszően határozott sikereket mutat fel s elismerésreméltó buzgóságról tanuskodik, de egyszersmind a kezdet nehézségeivel való küzdelmet is feltünteti. Ezekhez itt még a háborús viszonyok s e specialis tudományzakkal foglalkozó és a török nyelvben jártas pályázók csekély száma járultak. Ezek következtében az intézet tagjai közt úgyszólván csak az archæologia volt képviselve s hiányoztak az intézet Szervezeti Szabályzatától felőlelt többi tudományzajok művelői, főként a történelemé s nyelvtudományé. Kívánatosnak tartjuk s reméljük is, hogy e ránk nézve rendkívül fontos s a török-magyar érintkezések kutatásának hangoztatásában az intézet szervezői részéről is nagy nyomatékkal kiemelt tudományzajok is hamarosan megkaphatják érdemes és buzgó képviselőiket az intézet tagjai között. Egyébként e hiány némi pótlása céljából az intézet igazgatója különös gondot fordított arra, hogy kutatásaikban és előadásaikban méltó helyet kapjon a török nemzeti művészet. E figyelem a konstantinápolyi török tudományos világ legjelesebb képviselőinek érdeklődését és bizalmát szerezte meg az intézet munkássága számára. Különösen a császári ottomán múzeum nagynevű igazgatója, Halil Edhem bey volt segítségére nagy jóindulattal és előzékenységgel.

Az intézet munkásságát irányító elv az volt, hogy ez «befelé, a tagok számára a tudományos kutatás iskolája, kifelé pedig a nemzetközi tudományos élet ösztönadó és irányító tényezője lehessen». E kettős cél szolgálatában a konstantinápolyi török és német, valamint az átutazó német és osztrák tudósok állandó élénk részvételével hetenként rendszeresen folyóirat-szemlével kapcsolatos megbeszéléseket és előadásokat tartottak. 21 ilyen előadásról számol be a jelentés, melyek a hozzájuk fűződő vitákkal együtt nem egy tudományos kérdés tisztázásához járultak hozzá. Az előadók többnyire az intézet tagjai voltak, de egy pár nevesebb idegen tudós is szerepelt sorukban s ez, valamint az előadásokon megjelent előkelő külföldi vendégek névsora azt bizonyítja, hogy az intézet rövid néhány hónapra terjedő működése alatt is már a nemzetközi tudományos élet elismert és méltányolt tényezőjévé tudott lenni. Az előadásokon kívül tanulmányi kirándulások (4) is szolgálták a tagok önművelésének ügyét.

Az intézet tudományos életéről kiadványai nyújtanak majd leghívebb képet. Ezeknek első sorozata az igazgató jelentése szerint még ez év folyamán megjelenik s az intézeti tagok dolgozatain kívül jeles külföldi kutatók munkálatait is tartalmazni fogja. Tartalmából különös érdeklődésre számíthat Glück Henriknek, a bécsi egyetem művészettörténeti tanszéke assistensének előadása a török művészet-

ról s Mordtmann J. H. konstantinápolyi egyetemi tanár értekezése II. Szulejman szultán magyar történeti vonatkozású fermánjáról. Kilátás van arra is, hogy a legképzettebb török művészettörténeti kutatónak, Djelal Essadnak 1909-ben francia nyelven megjelent s azóta teljesen elfogyott, alapvető *Constantinople de Byzance a Stamboul* című munkájának átdolgozott s képanyagában lényegesen bővített új kiadása az intézet publicatiói során fog megjelenni, a mi fontos és örvendetes volna a török tudományos élet képviselőivel való kapcsolat és együttműködés szempontjából is.

De ezeken kívül még más szálakkal is igyekszik hozzáfűzni az intézetet igazgatója a török tudós-világ rokonszenvéhez s más módokon is igyekszik hasznossá tenni munkásságukat a törökök számára. Az intézet egyik elsőrangú és legfontosabb feladatának tartja, hogy «Konstantinápoly ókori és byzanci-kori topographiája kiépítésének munkájában rendszeresen és céltudatosan résztvegyen», még pedig természetesen nemzedékek hosszú munkájával. Igyekeznek ezenkívül a múzeumok anyagának s az építő művészet emlékeinek tudományos kutatásával, feldolgozásával s anyaguk publicatiójával is szolgálatára lenni a török s egyszersmind az egyetemes tudománynak. Életrevaló terv az is, a melyen az intézet egyik tagja, Kósch Károly építész dolgozik, ki az igazgató jelentése szerint «első feladatának azt tekintette, hogy az európai műtörténeti irodalomban teljesen föl nem dolgozott oszmán-török művészet történetével és lényegével megismerkedjék. Az irodalmi tájékozódást nyomon követte a helyszínen való szemléleti tanulmányozás... A fősúlyt a világi építkezés tekintetében az utcza, illetőleg a városépítés és rendezés kérdésre kívánja helyezni, mely kérdés történeti fejlődéséről, multjáról és jövőjéről intézeti kiadványaink számára egy nagyobb, új és eredeti fényképfelvételekkel kísért tanulmányt készít elő. E tanulmányhoz hozzá fogja fűzni valamely leégett sztambuli városrész újjáépítési vázlatát is. Kósch Károlyt, az építészt, mint a nemzeti formák nagy megértőjét és lelkes rajongóját ismerjük, biztosak lehetünk tehát benne, hogy az ő városépítő terveiben a sajátos helyi és nemzeti hagyományok formakincsének minden szépsége és eredetisége tovább fog élni s Konstantinápoly nem lesz lassanként kínosan szabályos, hatalmas háztömbökből álló európai szabású város, a minőnek a háború előtt ott működött francia építészek városrendezési tervei szánták. Kósch munkája, ha megjelenik, aczélkapocs lesz, mely intézetünket Konstantinápolyhoz és a törökség nemzeti érdekeihez fűzi.»

Ez eleven tudós munkásságon kívül egy jelentékeny könyvtár

alapját is megvetették s ennek igazi rendeltetése az lesz, hogy lehető teljességgel tartalmazza a Konstantinápoly történetére és emlékeire, továbbá Kis-Ázsiára vonatkozó irodalmat. Ehhez kiegészítőleg egy nagyszabásúnak tervezett fénykép- és diapositiv-gyűjtemény csatolkozik, úgy hogy néhány év múlva, ha a vezetők áldozatkészsége nem csökken, az intézet valóban számottevő tényezőjévé lesz a nemzetközi tudományos életnek, mely ott újra megindul s csak így állhatja meg helyét hatalmasabb nemzetek hasonló rendeltetésű intézetei sorában.

Előttünk egyelőre csak mint alapításában bölcs, munkássága megindulásában buzgó, jövőjében sok eredménynyel biztató intézmény áll. Szerencsét kívánva további munkásságához, bizonyos irigységgel tekintünk e lelkes kis coloniára, mely az itthonnak tömördek szomorúsága közül kiszakítva magát, tud egész lelkével a tudománynak élni. S e gondolatok során vígasztalóul felmerül lelkünk előtt az a kép is, melyet az ifjú fenség elnöki megnyitója oly nagy melegséggel színezett: «Gonddal és szeretettel szervezzük meg a konstantinápolyi intézetet és ha majd Isten segítségével felvirágozik, megfontolt egymásutánban és anyagi erőnkhez mérten újabb intézetek létesítésére is gondolhatunk azokon a helyeken, a hol levéltárakban és múzeumokban saját nemzeti multunk emlékei bőségben vannak, továbbá ott is, a hol az emberiség teremő ereje különösen termékeny volt és a nagy alkotó korszakok műemlékekben tovább élnek . . . S ha külföldi intézeteinket majd összefogja Budapesten egy középpont, mely a munkásokat a történeti és művészettörténeti kutatás módszereibe bevezeti és a mely mindenkit tehetségének és hajlamainak megfelelő helyre állít, akkor a történeti tudományoknak is megadjuk azt a szervezetet, melyre szükségünk van, ha méltók akarunk maradni Katona, Fejér és Pray, Horváth, Szalay és Pauler meg Henszlmannh hagyományaihoz.»